

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ปีที่ 13 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม 2565

**บางบัวทองในบริบทประวัติศาสตร์: การควบคุมเชลยญี่ปุ่น
ในค่ายพิทักษ์บางบัวทอง หลังสงครามโลกครั้งที่ 2
(พ.ศ. 2488-2489)**

**Bang Bua Thong in Historical Context: Japanese
Prisoners Control in Phitak Bang Bua Thong Camp
after World War II (1945-1946)**

ศุภกานต์ นานรัมย์ และ ภูวามินทร์ วาดเขียน*

Supakan Nanrum and Phuwamin Wadkean

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

Faculty of Humanities and Social Sciences,

Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University

*Email: phuwamin@yahoo.co.th

Received: Oct 26, 2021

Revised: Jul 29, 2022

Accepted: Aug 09, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษา บางบัวทองในบริบทประวัติศาสตร์ โดยเชื่อมโยงกับสงครามโลกครั้งที่ 2 การเกิดค่ายพิทักษ์บางบัวทอง หรือ ค่ายกักกันเชลยญี่ปุ่นในประเทศไทย โดยใช้เอกสาร หลักฐานชั้นต้นและการสัมภาษณ์ ผลการศึกษาพบว่า การยกพลขึ้นบกของญี่ปุ่นกดดันให้รัฐบาลไทยประกาศสงครามกับฝ่ายพันธมิตร ในวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2485 ญี่ปุ่นตระหนักถึงความสำคัญของไทยในฐานะพันธมิตรสนับสนุนการยึดครองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และการล่าเอกราชของพม่าจากการล่มสลายของฝรั่งเศส โดยการขนส่งทางรถไฟ การเข้าร่วมสงครามส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ ความเสียหายจากการโจมตีทางอากาศในพื้นที่กรุงเทพฯ ปริมาณพล อำเภอบางบัวทองได้รับผลกระทบ ทั้งการทิ้งระเบิด การรับ

ผู้อพยพ การเป็นสถานที่อพยพสำหรับผู้ลี้ภัยทางอากาศอันเป็นฉากหน้าของเสรีไทยบางบัวทอง แม้สงครามยุติไปแล้ว รัฐบาลไทยได้เลือกบางบัวทองเป็นพื้นที่ควบคุมเชลยญี่ปุ่นก่อนจะผลักดันเชลยญี่ปุ่นเหล่านี้กลับประเทศ

คำสำคัญ: บางบัวทอง สงครามโลกครั้งที่ 2 ค่ายพิทักษ์บางบัวทอง

Abstract

This article aimed to study the historical context of Bang Bua Thong concerning World War II, the Phitak Bang Bua Thong Camp, or a Japanese prison camp in Thailand, by analysing documents, primary evidence, and interviews. The results revealed that the Japanese invaded Thailand, pressuring the Thai government to formally declare war on the Allied Forces. On January 25, 1942, Japan recognized the importance of Thailand as an ally to support their occupation of Southeast Asia and to transport front-line troops from Malaysia to Burma by rail. Joining the war impacted Thailand's economy as it suffered horrific damage from air strikes to life and property in Bangkok and neighboring provinces. Bang Bua Thong District was greatly affected by the Japanese invasion through bombing. It served as an air evacuation site for asylum seekers and was also at the forefront of the anti-Japanese militia on behalf of Seri Thai Bang Bua Thong. After the war was over, the Thai government chose Bang Bua Thong as the site to house civilian Japanese prisoners before sending these Japanese prisoners back to their native country

Keywords: Bang Bua Thong, World War II, Phitak Bang Bua Thong Camp

1. บทนำ

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดขึ้นในทวีปยุโรป พ.ศ. 2482 หลังจากนั้นสองปี สงครามมหาเอเชียบูรพา (The Greater East Asia War) ได้เกิดขึ้นในภูมิภาคเอเชีย ประเทศไทยเข้าไปมีส่วนร่วมจากการที่ญี่ปุ่นได้ยกพลขึ้นบกในหลายพื้นที่ที่ติดชายทะเลของไทย แม้ว่าไทยจะเคยประกาศตนอย่างชัดเจนในการดำเนินนโยบายเป็นกลางหลังสงครามครั้งที่ 1 การยกพลขึ้นบกในช่วงวันที่ 8 ธันวาคม 2484 จบลงด้วย จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีได้ประกาศเข้าร่วมกับฝ่ายอักษะและยินยอมให้ญี่ปุ่นใช้ไทยเป็นที่ตั้งฐานทัพสำหรับเดินทางต่อเข้าไปอาณานิคมของอังกฤษฝั่งตะวันตกบนเงื่อนไขสำคัญ คือ ญี่ปุ่นจะต้องให้ความเคารพในอธิปไตยของไทย เป็นเหตุให้ไทยต้องประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ในวันที่ 25 มกราคม 2485 ในเวลาต่อมาได้เกิดขบวนการเสรีไทยซึ่งมีส่วนสนับสนุนการปฏิบัติการกิจของฝ่ายสัมพันธมิตรในประเทศไทย

ทั้งนี้ มีงานศึกษาที่อธิบายผลกระทบที่เกิดขึ้นกับไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ยกตัวอย่างเช่น ทางรถไฟสายใต้ในเงาอาทิตย์อุทัย ของ พงศทิพย์ เกียรติสกุล โดยส่วนหนึ่งของผลการศึกษาอธิบายถึงการดำเนินนโยบายสงครามของญี่ปุ่นต่อไทย การควบคุมเส้นทางรถไฟสายใต้ และผลของการปฏิบัติการของกองทัพญี่ปุ่นที่มีต่อไทย ไม่เพียงส่งผลต่อกรรมรถไฟเท่านั้น ยังส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของราษฎร เช่น ภาวะเงินเฟ้อ และการขาดแคลนสินค้า อย่างไรก็ตาม เมื่อมองภาพรวมของผลกระทบที่เกิดขึ้นเป็นวงกว้างปฏิเสธไม่ได้ว่า การทิ้งระเบิดของฝ่ายสัมพันธมิตรส่งผลต่อความเสียหายทั้งชีวิตและทรัพย์สินของราษฎรไทย เกิดการอพยพผู้คนจากกรุงเทพฯ ปริมณฑล และต่างจังหวัด ซึ่งในพื้นที่อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ได้รับผลกระทบจากสงครามเช่นเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นการถูกระเบิดจากเครื่องบิน การอพยพผู้คนจากกรุงเทพฯ มาพำนักในพื้นที่ และหลังจากสงครามยุติลงมีชาวญี่ปุ่นจำนวนมากซึ่งอาศัยอยู่ในประเทศไทย ชาวญี่ปุ่นเหล่านี้มีทั้งพลเรือนและทหารที่ต้องได้รับการพิจารณาตัดสินความผิดในฐานะอาชญากรรมสงคราม การผลักดันพลเรือนชาวญี่ปุ่นกลับประเทศได้เริ่มต้นโดยรัฐบาลไทยได้เตรียมพื้นที่

รองรับกระบวนการดังกล่าว จนเกิด “ค่ายกักกันเชลยญี่ปุ่น” หรือ “ค่ายพิทักษ์บางบัวทอง” อันอธิบายถึงความเกี่ยวพันของไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2 การดำเนินนโยบายต่างประเทศ และความทรงจำของชาวบางบัวทอง ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ที่ถูกกักกันในค่ายพิทักษ์บางบัวทองกับชาวบางบัวทองโดยศึกษาจากงานเขียนของบุคคลที่อยู่ร่วมสมัยหรืออยู่ในเหตุการณ์ ยกตัวอย่างเช่น นายมาซาโอะ เซโตะ ชาวญี่ปุ่นที่เคยถูกกักกันในค่ายพิทักษ์บางบัวทอง ได้เล่าความทรงจำไว้ในหนังสือเรื่อง ชีวิตของมาซาโอะ เซโตะ ผู้ถูกพ่อและญี่ปุ่นทอดทิ้ง และนายไพโรจน์ พันธุ์จินดา ชาวบางบัวทอง ได้เขียนเล่าความทรงจำช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพาถึงเหตุการณ์เครื่องบินขับไล่ของฝ่ายสัมพันธมิตรตกที่บางบัวทอง บทความวิชาการนี้ได้พยายามให้ภาพสงครามผ่านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ความทรงจำของผู้คน และสถานที่ โดยเฉพาะประเด็นค่ายกักกันเชลยญี่ปุ่นที่มักไม่ถูกกล่าวถึงมากนักในประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย

2. บริบทการเมืองไทยกับสงครามมหาเอเชียบูรพา

การรัฐประหาร พ.ศ. 2476 และกบฏบวรเดชในปีเดียวกัน ส่งผลให้ทหารกลายเป็นศูนย์กลางอำนาจทางการเมือง โดยมี หลวงพิบูลสงคราม (แปลก ชีตะสังคะ) เป็นหัวหน้าและดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ใน พ.ศ. 2477 เขามีความสนใจรัฐบาลทหารในประเทศอื่น ๆ ที่กำลังเชิดชูอุดมการณ์ชาตินิยมในเวลานั้น พ.ศ. 2476 รัฐบาลไทยได้ติดต่อกับทูตญี่ปุ่นเพื่อขอความช่วยเหลือในกรณีที่มาอำนาจตะวันตกเข้ามาแทรกแซงสยาม นำไปสู่การสร้างความร่วมมือกับญี่ปุ่น ดังเช่น พ.ศ. 2478 มีการก่อตั้งสมาคมญี่ปุ่นสยาม และ พ.ศ. 2477 ได้ก่อตั้งกลุ่มยุวชนเป็นขบวนการเยาวชนทหาร อันมีความคล้ายกับยุวชนอิตเลอร์ (Baker and Phongpaichit, 2017, p. 174)

ความฝักใฝ่แนวคิดทหารนิยมของหลวงพิบูลสงคราม ได้แสดงออกผ่านการตั้งตนเองเป็น “จอมพล” ใน พ.ศ. 2484 ซึ่งก่อนหน้านี้เป็นตำแหน่งสำหรับพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศ์เท่านั้น ยังเรียกตัวเองว่า “ท่านผู้นำ”

ให้หนังสือพิมพ์เผยแพร่คำขวัญ “เชื้อผู้นำชาติพันธุ์” มีคำสั่งให้ทุกบ้านติดรูปท่านผู้นำ ออกกฎหมายในลักษณะอำนาจนิยม จนมีการวิจารณ์ว่า จอมพล ป. เปลี่ยนแบบมุสโสลินี และถึงขนาดสถาปนาตนเองในระดับเดียวกับประธานาธิบดีหรือพระมหากษัตริย์ (Baker and Phongpaichit, 2017, pp. 175-176) ในส่วนการบริหารราชการของรัฐบาลในช่วงระยะเวลานี้มีความพยายามในการถ่วงดุลอำนาจกับมหาอำนาจตะวันตกโดยได้แสดงท่าทีร่วมมือกับญี่ปุ่น สร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ มีสินค้าญี่ปุ่นหลังไหลเข้ามาในประเทศ และเริ่มปลุกระดมนโยบายเรียกร้องดินแดนโดยเฉพาะอินโดจีนของฝรั่งเศสคืน (Hall, 2014, pp. 1205-1206)

ความเปลี่ยนแปลงของฝรั่งเศสเปิดช่องให้ญี่ปุ่นเริ่มขยายอำนาจสู่อินโดจีนของฝรั่งเศส เดือนกันยายน พ.ศ. 2483 การทำข้อตกลงกับรัฐบาลวีซีฝรั่งเศส ญี่ปุ่นเข้าตั้งฐานทัพ ใช้สิทธิในการเดินทัพผ่านเวียดนามเหนือ ตลอดระยะเวลา 4 ปี รัฐบาลไทยพยายามเจรจากับฝรั่งเศสเพื่อขอคืนดินแดนบางส่วนของลาวฝั่งตะวันตกของแม่น้ำโขง แต่การเจรจาล้มเหลว ในเดือนพฤศจิกายนปีเดียวกัน ไทยรุกรานเข้าไปยังดินแดนลาวและกัมพูชาตะวันตกที่พิพาทกับฝรั่งเศส กองกำลังทางบกสามารถยึดครองพื้นที่พิพาทไว้ได้ (Wyatt, 2013, p. 462) ในระหว่างการรบ จอมพล ป. ได้ส่ง พล ต. หลวงพรหมโยธี สมาชิกคณะราษฎร และผู้บัญชาการทหารมณฑลบูรพา เดินทางไปกรุงโตเกียว เพื่อขอความช่วยเหลือจากญี่ปุ่นในการเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศส รัฐบาลญี่ปุ่นตัดสินใจเข้าใกล้เกลี้ยกล่อมความขัดแย้งนำไปสู่การเจรจาสันติภาพที่โตเกียวทำให้ไทยได้ดินแดนอินโดจีนกลับคืนมา ญี่ปุ่นให้ความช่วยเหลือด้วยหวังว่า ไทยจะให้ความร่วมมือทางการเมืองและเศรษฐกิจของญี่ปุ่นต่อไป (Chaiching, 2020, p. 282) ความช่วยเหลือดังกล่าวได้ส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศมีความแนบแน่น

อย่างไรก็ตามญี่ปุ่นได้ “รุกราน” ไทยโดยมีจุดประสงค์ที่จะใช้ดินแดนของไทยในการดำเนินสงคราม การรุกรานเริ่มต้นในช่วงต้นของวันที่ 7 ธันวาคม 2484 ญี่ปุ่นแจ้งกับไทยว่าได้ประกาศสงครามกับสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ และขอ

อนุญาตให้กองทัพญี่ปุ่นเดินทางผ่านไทย ขณะนั้น จอมพล ป. ไปราชการที่จังหวัด พิบูลสงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ นายดิเรก ชัยนาม ปฏิเสธ คำร้องขอ และตามนายกรัฐมนตรีกลับกรุงเทพฯ โดยด่วน ก่อนย้ายวันที่ 8 ธันวาคม กองทัพเรือญี่ปุ่นเริ่มบุกไทย ญี่ปุ่นยังบุกไทย 9 จุด โดยข้ามตรงชายแดน จังหวัดพระตะบอง มีการต่อสู้ทางอากาศกับกองกำลังที่สนามบินดอนเมือง ชานเมืองกรุงเทพฯ การยกพลขึ้นบก 7 จุดชายฝั่งอ่าวไทย การจู่โจมหลักต้องการ ยึดสนามบินที่จังหวัดสงขลา เพื่อใช้สนับสนุนทางอากาศ สำหรับการบุกมลายูและ สิงคโปร์ของอังกฤษ (Wyatt, 2013, pp. 463-465)

กองทัพญี่ปุ่นได้บุกเข้ายึดจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ยึดจังหวัด นครศรีธรรมราช แม้ว่าไทยจะมีการต่อต้านญี่ปุ่นอย่างเต็มที่ แต่ทหารหน่วยใหญ่ซึ่ง ขึ้นบกที่บางปูได้เข้ามาถึงกลางเมืองสมุทรปราการอย่างง่ายดาย และตอนเที่ยงได้ เดินทัพเข้ากรุงเทพฯ รัฐบาลไทยเห็นว่าการต่อสู้กับญี่ปุ่นไม่ใช่ทางเลือกที่ดีนัก ต้อง ตกลงยินยอมให้กองทัพญี่ปุ่นผ่านประเทศไทย โดยแลกเปลี่ยนว่าญี่ปุ่นจะเคารพ เกราชและอำนาจอธิปไตยของไทย จากนั้นญี่ปุ่นได้เซ็นสัญญาร่วมมือกับไทย วันที่ 21 ธันวาคม 2484 ภายในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม โดยจอมพล ป. แกลงให้เหตุผลของการประกาศเป็นฝ่ายอักษะร่วมกับญี่ปุ่นในที่ประชุม คณะรัฐมนตรี ว่า “เรารบญี่ปุ่น อังกฤษไม่มาช่วย บ้านเมืองก็ต้องวอดวาย คณะราษฎรจะไม่มีที่อยู่ ต้องเสรี ช้อแรกเขาชนะ แม้เราไม่ตาย เขาก็ต้องตั้ง รัฐบาลใหม่ และต้องเป็นรัฐบาลตรงข้ามกับเรา เช่นพระยาเทพหัสดินเป็นต้น เข้า รบเมื่อไหร่ เราก็แพ้เมืองก็แตก คณะราษฎรก็แตก แล้วแพ้ด้วย” (Kanokpongchai, 1982, p. 119)

ญี่ปุ่นตระหนักถึงความสำคัญกับการเป็นพันธมิตรกับไทยอันเป็นพื้นฐาน สำคัญส่วนหนึ่งของการขยายอำนาจเพื่อยึดครองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ความสำเร็จของกองทัพญี่ปุ่นจึงขึ้นกับความสามารถเคลื่อนกำลังทหารผ่านไทยได้ อย่างสันติ กองทัพญี่ปุ่นใช้ไทยเป็นฐานในการขนส่งกำลังทหาร เสบียงอาหาร และ อาวุธยุทโธปกรณ์ ไทยยังเป็นแหล่งเสบียงอาหาร เป็นพื้นที่ตั้งรับฝ่ายสัมพันธมิตร

ญี่ปุ่นได้ทำความตกลงในกรณีสถานการณ์สงครามเลวร้าย กองทัพญี่ปุ่นจะใช้จังหวัดนครนายกเป็นพื้นที่ตั้งรับฝ่ายสัมพันธมิตรเพื่อป้องกันกรุงเทพฯ ไม่ให้เป็นสนามรบ (Kiattisahakul, 2011, pp. 14-16) การเตรียมการของญี่ปุ่นเพื่อขยายฐานสนับสนุนปฏิบัติการทางการทหาร โดยเร่งดำเนินการเจรจาเพื่อขอความร่วมมือจากไทยในการจัดหาเครื่องอำนวยความสะดวกที่จำเป็นต่อการขนส่ง นั่นคือการควบคุมการรถไฟ

การเดินทางด้วยรถไฟในเวลานั้นถือเป็นการคมนาคมที่สำคัญที่กองทัพญี่ปุ่นใช้ในการลำเลียงกองกำลังบำรุงพลให้กับแนวหน้าในมลายูและพม่า หลังจากเคลื่อนย้ายกองทัพเข้าไทยเพียงสามวัน ผู้นำทางการทหารของญี่ปุ่นได้ยื่น “ร่างข้อตกลงระหว่างไทย-ญี่ปุ่น เกี่ยวกับการใช้รถไฟทางการทหาร” ต่อกรมรถไฟ (Kiattisahakul, 2011, pp. 41-42) ในครึ่งปีหลัง พ.ศ. 2485 สงครามฝั่งพม่าเกิดความตึงเครียดมากขึ้น การส่งกำลังบำรุงทางทะเลถึงเมืองย่างกุ้งถูกจำกัด ต้นเดือนพฤศจิกายนปีเดียวกันญี่ปุ่นกำหนดนโยบายสร้างทางรถไฟสายไทย-พม่า และเริ่มทำการก่อสร้างทันที โดยมีโครงการก่อสร้างทางรถไฟจากหนองปลาตุกเถาะแนวแม่น้ำแควน้อยไปสู่ทันปือฮยัตในพม่า ระยะทางประมาณ 400 กิโลเมตร ด้วยระยะเวลาในการก่อสร้าง 1 ปี สิ้นสุดการก่อสร้างภายในสิ้น พ.ศ. 2486 โดยใช้กำลังแรงงานจากกรรมกรชาวบ้านและเชลยศึก (Nakamura, 1991, pp. 31-32)

การประกาศเป็นฝ่ายอักษะร่วมกับญี่ปุ่น จอมพล ป. เชื้อมั่นว่าญี่ปุ่นจะเป็นฝ่ายชนะ ในขณะที่คณะราษฎรฝ่ายพลเรือนซึ่งชื่นชอบฝ่ายสัมพันธมิตรไม่เห็นด้วย คนที่ต่อต้านจะถูกกดดันให้ออกจากรัฐบาล นั้นทำให้นายปรีดี พนมยงค์ ต้องออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง รับตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ นายปรีดีเริ่มจัดตั้งขบวนการเสรีไทยเพื่อต่อต้านอำนาจญี่ปุ่น ต้น พ.ศ. 2487 กลุ่มเสรีไทยทั้งในและนอกประเทศติดต่อกันได้ จึงส่งคนและอาวุธใช้ในการโคตรมเข้าไทยเพื่อสู้กับญี่ปุ่น (Baker and Phongpaichit, 2017, p. 191) ในส่วนของกองทัพฝ่ายสัมพันธมิตรสามารถต้านกองทัพญี่ปุ่นที่พยายามบุกอินเดียได้

สำเร็จ ใน พ.ศ. 2487 จากนั้นได้รุกข้ามแดนพม่า ส่งผลให้รัฐบาลไทยตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้นในภูมิภาคนี้

เมื่อความสามารถของกองทัพญี่ปุ่นเริ่มถดถอย ความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศเริ่มไม่ราบรื่น ในขณะที่ไทยเริ่มขาดแคลนสินค้าที่จำเป็น การเพิ่มภาษีและภาวะเงินเฟ้อ กอปรกับการจู่โจมทางอากาศของฝ่ายสัมพันธมิตรได้สร้างความเสียหายแก่ชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนชาวไทย แม้ว่าไทยจะเรียกร้องให้ญี่ปุ่นนำเข้าสินค้าที่มีความจำเป็นต่อประชาชน แต่ด้วยข้อจำกัดเรื่องการขนส่งทำให้ความขาดแคลนสินค้า นำไปสู่การลักลอบขนส่งสินค้า การฉ้อราษฎร์บังหลวง และการค้ากำไรเกินควร สงครามที่ยืดเยื้อไม่ได้ส่งผลดีต่อไทย ต่อมาสภาผู้แทนราษฎรของไทย ลงคะแนนเสียงไม่รับรองพระราชบัญญัติ 2 ฉบับ คือ พระราชบัญญัติกำหนดระเบียบราชการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ และพระราชกำหนดจัดสร้างพุทธปฏิมารมณีสถูปา มีผลให้จอมพล ป. ต้องลาออกจากการเป็นนายกรัฐมนตรี ในวันที่ 24 กรกฎาคม 2487 (Wyatt, 2013, pp. 468-247) นายควง อภัยวงศ์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อจากจอมพล ป. พร้อมทำที่ที่เปลี่ยนไปจากรัฐบาลชุดเดิม ในขณะที่ขบวนการเสรีไทยได้เคลื่อนไหวต่อต้านญี่ปุ่นจนสิ้นสุดสงครามซึ่งเป็นผลดีต่อไทย

3. บางบัวทองในบริบทประวัติศาสตร์

อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ถือเป็นชุมชนที่มีความสำคัญมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ในฐานะส่วนหนึ่งของเส้นทางการค้ามายังปากแม่น้ำเจ้าพระยา ด้วยสภาพทุ่งราบแม่น้ำเหมาะแก่การทำเกษตรกรรม กอปรกับผู้คนอาศัยอยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำ ทำให้พื้นที่บางบัวทองเป็นชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานอย่างต่อเนื่อง การเชื่อมโยงกับเส้นทางการค้าส่งผลให้ราชสำนักอยุธยาให้ความสำคัญกับพื้นที่นนทบุรี ดังเช่น การขุดคลองลัดเมืองนนท์ ราว พ.ศ. 2178 ระยะทางราว 5 กิโลเมตร ปัจจุบันกลายเป็นแม่น้ำเจ้าพระยาสายหลักผ่านหน้าเมืองนนทบุรี (Wanliphodom and Songsiri, 2018, p. 73) บางบัวทองปรากฏนามในพระราชพงศาวดาร

กรุงสยามฯ ความว่า “... ในปีชาลจัตวาศก (รัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ราว พ.ศ. 2265) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้พระธนบุรีเป็นแม่กอง เกณฑ์พล นิการคนหัวเมืองปากใต้ให้ได้นคนหมื่นเศษให้ขุดคลองเตร่จน้อย ลัดค้งบางบัวทอง นั้นคดอ้อมนัก” (Prachum Phongsawadan Chabab Kanchanaphisek lem 2, p. 286) การระบุนาม “บางบัวทอง” อันเป็นค้งน้ำฝั่งตรงข้ามที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระโปรดให้ขุดคลองเกร็ดน้อยหรือปากเกร็ด คลองบางบัวทองเป็น แนวคลองฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา ในขณะที่เรื่องเล่าชาวบ้านกล่าวเพียงว่า เดิมพื้นที่ส่วนใหญ่ประกอบด้วย คลอง หนอง บึง เป็นป่าละเมาะอยู่ทั่วไป คลอง บางบัวทองมีต้นบัวหลวงจำนวนมากจึงได้ชื่อว่า “บางบัวทอง” (Sukmano, 2009, p. 9)

การเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายการค้าส่งผลให้ราชสำนักสยามดำเนินการ ขุดคลองที่เชื่อมกับแม่น้ำเจ้าพระยาอย่างต่อเนื่อง การทำสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ. 2398 ส่งผลให้ราชสำนักเร่งเปิดพื้นที่ทางการเกษตรเพาะปลูกข้าวเพื่อส่งออก เร่งการขยายคลองเพื่อการขนส่งสินค้า บางบัวทองเป็นส่วนหนึ่งของการเชื่อมโยง เครือข่ายการขนส่งสินค้าทางเรือ มีการลงทุนของราชวงศ์และขุนนางชั้นผู้ใหญ่ ดังการขุดคลองพระพิมล ใน พ.ศ. 2433 ริเริ่มโดยพระราชาภิรมณ์ (เพ็ง) ผู้รับ สัมปทานการขุดคลอง เริ่มจากบางบัวทองไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ วัตถุประสงค์ไม่เพียงแต่เปิดพื้นที่เพื่อการเกษตรแต่ยังเป็นการเชื่อมต่อไปยังพื้นที่ แถบจังหวัดสุพรรณบุรี การขุดคลองพระพิมล ระยะแรกได้ระยะเพียง 16 กิโลเมตร การขุดคลองต้องชะงักเมื่อพระราชาภิรมณ์ (เพ็ง) สิ้นชีวิต (Wanliphodom and Songsiri, 2018, p. 96) จนกระทั่ง พ.ศ. 2476 ได้มีการขุดคลองพระพิมลระยะที่ สอง เมื่อพันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) นายกรัฐมนตรี และ หลวงประดิษฐ์มนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) เดินทางมาที่อำเภอบางบัวทองเพื่อเป็น ประธานในการประกวดพันธุ์ข้าว ได้เยี่ยมราษฎรและดูแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร พบว่า คลองพระพิมลตื้นเขิน ปริมาณน้ำไม่เพียงพอต่อการทำเกษตรกรรม การ คมนาคมเดินทางไม่สะดวก จึงสั่งให้กรมชลประทานใช้เรือขุดลอกขยายคลอง

พระพิมพ์ให้กว้างขึ้นและชุดต่อไปจนถึงแม่น้ำท่าจีน หรือ แม่น้ำนครชัยศรี อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม (Sukmano, 2009, p. 11) รวมระยะของคลอง ราว 31 กิโลเมตร

เดิมชาวบางบัวทองอาศัยอยู่ตามแนวคลองอ้อม หรือ แม่น้ำเจ้าพระยา สายเก่า ชุมชนคลองอ้อมและชุมชนบางบัวทอง ชาวบ้านตั้งบ้านเรือนริมสองฝั่งคลอง ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวน ทำนา มีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจ ตามแนวคลองยังมีตลาดน้ำและตลาดริมน้ำ ถือได้ว่าชุมชนริมน้ำบางบัวทองเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่มีผลผลิตอุดมสมบูรณ์ การชุดคลองพระพิมพ์ส่งผลต่อการเกิดชุมชนชาวนา พื้นที่บางบัวทองได้รับการยกฐานะเป็น “อำเภอบางบัวทอง” ใน พ.ศ. 2445 ชุมชนเติบโตไปพร้อมกับการเกิดตลาดบางบัวทอง ศูนย์กลางทางเศรษฐกิจชุมชน อย่างไรก็ตาม การพัฒนาทางเศรษฐกิจนับแต่การทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ส่งผลให้ผู้คนหลากหลายเชื้อชาติเข้าไปจับจองพื้นที่เพื่อประกอบเกษตรกรรมและทำการค้า ประกอบด้วย ชาวไทย มอญ มุสลิม จีน และญวน ผู้คนหลากหลายเชื้อชาติอยู่ร่วมกันและประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อได้อย่างเสรี บางบัวทองจึงมีศาสนสถานตามความเชื่อ เช่น วัด มัสยิด วัดจีน ศาลเจ้า โรงเจ และโบสถ์คริสต์

การตัดถนนสายบางกรวย-ไทรน้อย ผ่านอำเภอบางบัวทอง ใน พ.ศ. 2503-2506 ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ ผู้คนเปลี่ยนจากความนิยมในการสัญจรทางน้ำเป็นสัญจรทางบก มีบริการรถยนต์โดยสารระหว่างทำนันทบุรีกับอำเภอบางบัวทอง มีการสร้างบ้านเรือนจากประตูน้ำบางบัวทองมาตลาดบางบัวทอง ต่อมา มีการสร้างถนนสายตลิ่งชัน-สุพรรณบุรี ใน พ.ศ. 2522 และถนนรัตนานิเชทร์ ใน พ.ศ. 2528 ตามด้วยการสร้างถนนสายบางบัวทอง-บางปะอิน และถนนสาย 345 สายบางบัวทอง-บางพูน ปทุมธานี เกิดชุมชนริมถนนขึ้นหนาแน่น (Boonpook, 2011, p. 20) ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นคือวิถีชีวิตที่ผูกพันกับสายน้ำเริ่มลดความสำคัญลง ในขณะที่ความทันสมัย การก่อสร้างอาคารสูง ห้างสรรพสินค้า และหมู่บ้านจัดสรรเกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง บางบัวทองเป็นพื้นที่สำคัญที่เชื่อมโยงสู่กรุงเทพฯ และปริมณฑลฝั่งตะวันตก การเชื่อมโยง

เส้นทางสัญจรทางบกและทางน้ำถือเป็นเส้นหนึ่งของบางบัวทอง ปัจจุบันอำเภอบางบัวทองมี 8 ตำบล ประกอบด้วย ตำบลบางบัวทอง ตำบลพิมลราช ตำบลบางรักใหญ่ ตำบลละหาร ตำบลบางรักพัฒนา ตำบลลำโพ ตำบลบางคูรัด และตำบลโสนลอย

เมื่อย้อนกลับไปยังห้วงเวลาสำคัญในประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย บางบัวทองเป็นพื้นที่ที่มีความเกี่ยวข้องกับสงครามมหาเอเชียบูรพา กล่าวคือ บางบัวทองได้รับผลกระทบจากการโจมตีทางอากาศและยังเป็นพื้นที่อพยพหลบภัยทางอากาศสำหรับข้าราชการและประชาชน อีกทั้งยังเป็นที่ตั้งกองบัญชาการของขบวนการเสรีไทย จนกระทั่งเมื่อสงครามสิ้นสุดลง บางบัวทองยังถูกเลือกใช้เป็นค่ายกักกันเชลยชาวญี่ปุ่นก่อนการผลักดันกลับประเทศอีกด้วย

4. บางบัวทองกับสงครามมหาเอเชียบูรพา (พ.ศ. 2484-2488)

ภายหลังรัฐบาลจอมพล ป. ได้ลงนามร่วมในสัญญายอมให้ญี่ปุ่นเดินทัพผ่านดินแดนไทย กองทหารญี่ปุ่นได้มาถึงกรุงเทพฯ และแยกย้ายไปยึดตึกบางตึกของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและโรงเรียนหลายแห่งเป็นที่พักอาศัย (Syamananda, 1977, p. 162) ชาวไทยส่วนใหญ่ตั้งตัวไม่ติดและไม่เข้าใจว่าเกิดเหตุการณ์อะไรขึ้น และไม่ได้ให้ความสนใจกับทหารญี่ปุ่นมากนัก หลังจากนั้นไม่นาน คนไทยเริ่มรู้สึกว่าการที่ทหารญี่ปุ่นเข้ามาอยู่ในประเทศทำให้ชีวิตประจำวันและการทำมาหาเลี้ยงชีพตนไม่สะดวกเหมือนแต่ก่อน แต่คนส่วนใหญ่ทำอะไรไม่ได้มากไปกว่าอยู่เฉย ๆ และยอมรับสภาพที่เป็นอยู่ และประเทศอยู่ภายใต้กฎอัยการศึก (Numnonda, 1978, p. 79) ได้เกิดความเปลี่ยนแปลงในสังคมตั้งแต่เมื่อยอมให้ญี่ปุ่นเดินทัพผ่านดินแดนไทย เช่น ในวันที่ 8 ธันวาคม 2484 รัฐบาลได้ประกาศพรางไฟทั่วประเทศ เพราะคาดว่าอังกฤษจะส่งเครื่องบินเข้ามาโจมตีที่ระเบิด โดยเฉพาะกรุงเทพฯ และต่อมาอีกสองวัน ได้มีพระบรมราชโองการประกาศใช้กฎอัยการศึกทั่วราชอาณาจักร (Syamananda, 1977, p. 178)

การโจมตีทางอากาศในกรุงเทพฯ เริ่มตั้งแต่ตอนกลางดึกของคืนวันที่ 8 มกราคม 2485 เครื่องบินอังกฤษสามลำจากพม่าได้เข้ามาทิ้งระเบิด แต่ทำความเสียหายเล็กน้อย อย่างไรก็ตามเมื่อกองทัพญี่ปุ่นตีและยึดครองพม่าได้ ภัยทางอากาศได้ลดลงไปมาก ต่อมาอังกฤษด้วยความช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกา ได้ย้ายไปตั้งรับญี่ปุ่นในอินเดียและลังกา เมื่อถึง พ.ศ. 2487 เริ่มมีเครื่องบินขนาดใหญ่สี่เครื่องยนต์และป้อมบิน (Flying Fortress) สามารถบินจากอินเดียมาทิ้งระเบิดสถานที่ยุทธศาสตร์ เช่น สะพาน โรงงานรถไฟ และที่พักทหารญี่ปุ่น ขณะเดียวกันก็มุ่งทำลายขวัญกำลังใจของประชาชน ในขั้นแรกเครื่องบินฝ่ายสัมพันธมิตรได้ทิ้งระเบิดตอนกลางคืน การลอบฟังวิทยุกระจายเสียงจากกรุงเดลี มักได้ยินคำพูดเชิงขู่ว่าจะมีการทิ้งระเบิด เช่น ก่อนที่จะมีการทิ้งระเบิดเพลิงทำลายที่เขตสีพระยา ถนนสุริวงศ์ และถนนสีลม ได้มีเสียงว่าจะมีการทิ้งระเบิด ปรากฏว่าเป็นความจริง ประชาชนได้อพยพหนีภัยทางอากาศอย่างสับสนอลม่าน (Syamananda, 1977, pp. 178-179) ประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากการทิ้งระเบิดจึงอพยพไปตามที่ต่าง ๆ เช่น ผู้ที่อยู่ใกล้สะพานพระราม 6 อพยพไปอยู่ทางจังหวัดธนบุรี ช่วงปลายสงครามการทิ้งระเบิดได้เกิดขึ้นในเวลากลางวัน เพราะฝ่ายสัมพันธมิตรได้เป็นเจ้าทางอากาศ ยิ่งเมื่อฝ่ายญี่ปุ่นเป็นฝ่ายล่าถอยในสมรภูมิพม่า เครื่องบินฝ่ายสัมพันธมิตรได้เข้าโจมตีกรุงเทพฯ และจังหวัดอื่น ๆ ยกตัวอย่างเช่น วันเสาร์ที่ 14 เมษายน 2488 ได้มีสัญญาณภัยทางอากาศ เวลา 14.45 น. มีการทิ้งระเบิดที่โรงไฟฟ้าวัดเลียบ (ราชบูรณะ) และโรงไฟฟ้าสามเสน สร้างความเสียหายจนใช้การไม่ได้ เป็นเหตุให้รถรางไฟฟ้าและน้ำประปาต้องหยุดหมดจนสงครามสิ้นสุดลง มีสัญญาณแจ้งภัยทางอากาศในเขตกรุงเทพฯ 143 ครั้ง ครั้งสุดท้ายเมื่อวันอังคารที่ 7 สิงหาคม 2488 (Syamananda, 1977, p. 186)

พื้นที่รอบนอกกรุงเทพฯ เป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากภัยสงครามเช่นเดียวกัน อำเภอบางบัวทองเป็นทางผ่านของเครื่องบินรบ กองทัพญี่ปุ่นได้ยึดสนามบินดอนเมืองและใช้เป็นฐานที่ตั้งของกองกำลังทางอากาศญี่ปุ่น ในทุกวันนี้จะมีเครื่องบินญี่ปุ่นออกจากสนามบินดอนเมืองเพื่อไปทิ้งระเบิดกองทัพอังกฤษที่พม่า

โดยจะบินผ่านอำเภอบางบัวทอง บ้านบางพลู บ้านบางไผ่ ทั้งเข้าไปและขากลับจากการทิ้งระเบิดในพม่า หลายครั้งเครื่องบินขับไล่ของแต่ละฝ่ายต่างไล่ยิงกันไปมา ทั้งไปทั้งกลับ เครื่องบินทิ้งระเบิดบางลำยังได้รับความเสียหาย บางลำปลายปีกขาด แพนหางฉีก การทิ้งระเบิดตามจุดยุทธศาสตร์ในตอนกลางคืน ก่อนทิ้งระเบิด ฝ่ายสัมพันธมิตรจะปล่อยโคมลอยขนาดใหญ่และมีแสงสว่างหลายดวงจากเครื่องบินเพื่อให้องเห็นเป้าหมายที่จะทิ้งระเบิดอย่างชัดเจน หลายครั้งสว่างจ้า กระฉวยเป็นพื้นที่กว้าง แม้พื้นที่บางบัวทองยังสามารถมองเห็น บางครั้งเห็นสายสีขาจากปืนกล ปืนต่อสู้อากาศยานกราดยิงสวนขึ้นไปทีเครื่องบินขับไล่ เสียงระเบิดดังกึกก้อง ชาวบางบัวทองได้ยินอย่างชัดเจน (Boonpook, 2011, p. 29) ในตอนกลางคืนชาวบ้านต้องพรางไฟเพื่อไม่ให้เครื่องบินฝ่ายสัมพันธมิตรเห็นแสงไฟ อันเป้าหมายของการทิ้งระเบิด

บางบัวทองยังถูกเลือกให้เป็นพื้นที่อพยพหลบภัยทางอากาศ มีการลงทุนปลูกสร้างสถานที่อพยพของกรมป้องกันภัยทางอากาศ ริมคลองพระพิมล โดยสิ่งปลูกสร้างประกอบด้วยอาคาร 3 ชั้น คือ (1) เรือนหลังเล็ก ๆ พื้นผาไม้กระดาน 90 หลัง (2) ห้องแถว ๆ ละ 10 ห้อง พื้นเป็นไม้กระดาน 250 ห้อง และ (3) ห้องพื้นเป็นไม้ฟากไม้ไผ่ 300 ห้อง เปิดให้เช่า โดยให้สิทธิ์แก่ข้าราชการที่ทำงานอันตราย ก่อน แล้วจึงลดหลั่นถึงประชาชน ห้องแถวชนิดที่ 3 จะให้แก่ผู้ที่ทางการบังคับให้อพยพและไม่มีที่ไป จะจัดให้อยู่อาศัยเปล่าโดยไม่คิดค่าเช่า นอกจากนี้ กรมป้องกันภัยทางอากาศยังเช่าห้องว่างไว้สำหรับข้าราชการและประชาชนที่มีฐานะพอที่จะลงทุนปลูกสร้างเองได้ โดยไม่เรียกค่าเช่า ซึ่งดำเนินการสร้างแล้วเสร็จปลายเดือนมีนาคม 2488 (National Archives of Thailand, มท. 0201.2.1.16/4 Box 1) สำหรับผู้ที่มีส่วนสำคัญในการดำเนินการจัดหาพื้นที่อพยพหลบภัยทางอากาศที่บางบัวทอง และยังให้การช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ประสบภัยทางอากาศ คือ นายตันฉิวเม้ง หวังหลี ข้าหลวงพาณิชย์สาธารณรัฐจีนและนายกสมาคมพาณิชย์จีน และยังเป็นสมาชิกของขบวนการเสรีไทยสายจีน (Hanchanlash, 2018, p. 237, 241, 244, Rakpracha, 1997, p. 261) อย่างไรก็ตาม เมื่อสถานที่อพยพหลบภัยทาง

อากาศที่อำเภอบางบัวทองก่อสร้างจนแล้วเสร็จ ได้มีการสำรวจข้าราชการที่มีความประสงค์จะอพยพไปยังสถานที่หลบภัยทางอากาศแห่งนี้ ปรากฏหลักฐานการสำรวจข้าราชการของกรมมหาดไทยซึ่งไม่มีข้าราชการของกรมมหาดไทยคนใดเลยที่มีความประสงค์จะอพยพไปอยู่อาศัย (National Archives of Thailand, มท. 0201.2.1.16/4 Box 1) ทั้งนี้ เบื้องหลังการก่อสร้างสถานที่อพยพของกรมป้องกันภัยทางอากาศที่บางบัวทองนี้ “เป็นโล่งหน้า” เพื่อเตรียมสถานที่สำหรับเป็นแหล่งรวมกำลังต่อต้านญี่ปุ่น โดยความร่วมมือกับขบวนการเสรีไทย (Hanchanlash, 2018, p. 241) ในส่วนของผลกระทบจากการโจมตีทางอากาศของเครื่องบินฝ่ายสัมพันธมิตรในพื้นที่บางบัวทองนั้นสามารถพิจารณาได้จาก “คำสั่ง” ของจอมพล ป. ลงวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2487 ให้เจ้าหน้าที่ดำเนินการกลบหลุมระเบิดซึ่งถูกโจมตีจากเครื่องบินฝ่ายสัมพันธมิตรที่บริเวณทุ่งนาในพื้นที่บางบัวทอง และมินบุรี เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้ศัตรูใช้เป็นแนวในการเดินทาง (ทางอากาศ - ผู้เขียน) ในช่วงเวลากลางคืน (Phibunsongkhram, 1997, p. 323) นอกจากนั้น คำบอกเล่าของนางเขียน บ้านพวน ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ริมคลองพระพิมลใต้ให้ข้อมูลว่ามีการทิ้งระเบิด และมีการสร้างหลุมหลบภัยที่บางบัวทอง (Banpuen, Interview, June 17, 2021) ซึ่งสอดคล้องกับเอกสารของกระทรวงมหาดไทย เรื่องขอจ่ายเงินค่าสร้างที่หลบภัยทางอากาศ ที่คณะกรรมการจังหวัดนนทบุรี ส่งถึงปลัดกระทรวงมหาดไทย ลงวันที่ 31 มกราคม 2485 มีใจความว่า

“ด้วยนับตั้งแต่ข้าศึกได้รุกรานเข้ามาโจมตีจังหวัดพระนครและธนบุรีทางอากาศ ตั้งแต่วันที่ 8 มกราคม 2485 เป็นต้นมา จังหวัดนนทบุรีก็ต้องถูกโจมตีด้วยทุกระเบิด กล่าวคือ เมื่อวันที่ 8 มกราคม 2485 อำเภอบางกรวยและอำเภอบางบัวทองถูกโจมตีด้วยลูกระเบิด 7 ลูก ... เป็นเหตุให้ราษฎรต้องบาดเจ็บและเสียชีวิต ทั้งนี้ก็เพราะจังหวัดนนทบุรีอยู่ใกล้พระนครและเป็นต้นทางที่เครื่องบินข้าศึกเคยผ่านทั้งขาเข้าและกลับ จึงย่อมเป็นอันตรายแก่ประชาชนในจังหวัดนี้เป็นอย่างยิ่ง และเพื่อปฏิบัติการให้เป็นไปตามคำแนะนำของกระทรวงมหาดไทย ... ซึ่งแนะนำให้จัดสร้างที่หลบภัยทางอากาศสาธารณะขึ้นในบริเวณเมืองหรือตลาด ...

เพื่อเป็นที่หลบภัยของข้าราชการและประชาชน ทั้งได้ใช้เป็นที่พักภัยของกองอำนวยการป้องกันภัยทางอากาศในขณะปฏิบัติงานด้วย ได้สร้างเป็นหลุมดินชนิดปิดตามแบบของกองการโยธาเทศบาลนครกรุงเทพฯ หลุมหนึ่ง ๆ มีขนาดกว้าง 3.00 เมตร ยาว 12.60 เมตร ก้นหลุมกว้าง 1.20 เมตร ลึกจากพื้นดิน 2.00 เมตร ตั้งเสาไม้เตี้ยตั้งกระดานกันดิน ลี้นค่าแรงและเครื่องอุปกรณ์รวม 2 หลุมเป็นเงินทั้งสิ้น 450 บาท ... ” (National Archives of Thailand, มท.5.12/324 Box 13)

การสร้างที่หลบภัยทางอากาศในจังหวัดนนทบุรีทำให้เห็นภาพของผลกระทบจากการทิ้งระเบิดของเครื่องบินฝ่ายสัมพันธมิตร ความวิตกกังวลจากการถูกระเบิดได้ทำให้เทศบาลบางบัวทองก่อสร้างหอสูงติดตั้งแดร์ไซเรนชนิดใช้มือหมุนเพื่อแจ้งเตือนภัยทางอากาศ สัญญาณเตือนภัยนี้ชาวบ้านเรียกว่า “หาว” เมื่อเสียงหาวดังขึ้นชาวบ้านจะรีบหลบเข้าไปในที่ปลอดภัย บางบัวทองไม่มีหลุมหลบภัยที่สร้างโดยรัฐ ชาวบ้านจะขุดดินสร้างหลุมหลบภัยเอง เมื่อมีสัญญาณเตือนภัยดังขึ้นจะหลบลงไปหลุมหลบภัยที่ขุดไว้ แต่โดยมากเมื่อเสียงหาวดังขึ้นชาวบ้านต่างหลบให้ไกลจากตลาดบางบัวทองเพราะเป็นชุมชนและมีสถานีรถไฟสายบางบัวทองอาจเป็นเป้าหมายในการโจมตีด้วยการทิ้งระเบิด ที่บ้านของแม่ห้าง พันธุมจินดา มีวิธีหลบภัยที่ต่างจากที่อื่น คือ ใช้ถังขนาดใหญ่สูงท่วมหัวก่อด้วยซีเมนต์สำหรับเก็บน้ำมันที่ไม่ได้ใช้แล้ว พอเห็นเครื่องบินบินมาทิศใดก็หลบอยู่อีกด้านหนึ่งของถัง ชาวบ้านบางคนเสกเป่าดินโยนขึ้นหลังคาบ้าน บ้างก็โบกผ้ายันต์ขับไล่อันตราย บางคนตกใจเสียงหาวกระโจนไปอยู่ในโถงหรือมุดไปอยู่ใต้โต๊ะใต้เตียง (Boonpook, 2011, p. 30) ความอลหม่านที่เกิดขึ้นจากการโจมตีทางอากาศของเครื่องบินฝ่ายสัมพันธมิตรแสดงถึงความปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สิน แต่ชาวบ้านก็ยังต้องประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงชีวิตในช่วงสงคราม ไฟโรจน์ พันธุมจินดาชาวบางบัวทองได้บรรยายสภาพของบางบัวทองในช่วงเวลานั้นไว้ว่า “บางบัวทองคึกคักและพลุกพล่านด้วยผู้คนหนีลูกระเบิดมาจากกรุงเทพฯ ที่ตลาดคนเดินกันขวักไขว่ไม่ขาดสาย อาหารการกินสมบูรณ์ จะขาดแคลนก็แต่พวกผ้าและน้ำมันชนิดต่าง ๆ จนเรือเครื่องเผาหัวต้องใช้น้ำมันยางแทนน้ำมันซีล (น้ำมันดีเซลหมุนช้า)

ดีสีมีใจักขายสำหรับคนที่ลงเรือตีหาไปทำงานหรือไปธุระที่กรุงเทพฯ เจ้าของภัตตาคารในกรุงเทพฯ คนหนึ่งหลบภัยทางอากาศมาอยู่ที่บางบัวทองและเปิดภัตตาคารขนาดย่อมขึ้น ..." (Phanthumchinda, n.d., pp. 356-357) แม้ว่า การทิ้งระเบิดจะมีอย่างต่อเนื่อง แต่บางบัวทองก็ปลอดภัยกว่ากรุงเทพฯ มีข้าวปลาอาหาร ผักผลไม้เพียงพอ ราคาไม่แพง กรุงเทพฯ นอกจากจะไม่ปลอดภัยแล้ว อาหารการกินยังมีราคาแพง เงินทองหาได้ยากในภาวะบ้านเมืองไม่เป็นปกติ บางบัวทองเดินทางได้ทั้งทางเรือ รถยนต์ และรถไฟ คนกรุงเทพฯ ไปอยู่ที่บางบัวทองเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ตลาดบางบัวทอง ผู้ที่มีญาติจะขอไปอาศัยอยู่ด้วย หรือ ขออาศัยกับคนรู้จัก แต่ถ้าหากไม่มีจะไปเช่าห้องแถวในตลาด (Boonpook, 2011, p. 28) การหลบภัยสงครามจากกรุงเทพฯ มาอาศัยอยู่บางบัวทองทำให้ตลาดบางบัวทองคึกคัก แม้ว่าสินค้าที่เป็นที่ต้องการจะขาดแคลน เช่น น้ำมันก๊าด เสื้อผ้า ตะปู และสบู่ แต่ชาวบ้านก็ปรับตัวเพื่อความอยู่รอด เมื่อเสื้อผ้ามีราคาแพง หาซื้อได้ยาก วิธีที่สะดวกและประหยัดที่สุด คือ ใช้ถุงแป้งสาเลีตราภของออสเตอร์เลียมาตัดเป็นกางเกงใน (Phanthumchinda, n.d., pp. 361-362) เป็นการปรับตัวของชาวบ้านเพื่อความอยู่รอดในช่วงเวลาสงคราม

เนื่องจากบางบัวทองเป็นเส้นทางที่เครื่องบินรบทั้งฝ่ายญี่ปุ่นและฝ่ายสัมพันธมิตรบินผ่าน ไพรจัน ได้บันทึกเหตุการณ์เครื่องบินขับไล่ตกที่บางบัวทองไว้ว่า “ในวันหนึ่งขณะที่เรือเขียวบรรทุกผักและรับคนโดยสารไปด้วยกับตัวเรือเครื่องกลางลำ... เวลานั้นใกล้แปดโมง เครื่องบินญี่ปุ่นกำลังไล่กวาดตามองเครื่องบินฝ่ายสัมพันธมิตรที่มาราดบินกลที่ตอนเมือง ทันใดนั้นมีเสียงบัมดังสนั่น... เป็นเสียงเครื่องบินขับไล่ญี่ปุ่นตกลงมาระเบิดที่ท้องนาไม่ไกลจากประตูน้ำ เครื่องบินกระจายเป็นเสียง ๆ อยู่ตามพื้นนา... ตัวนักบินนั่งตะแคงตายติดคาที่นั่งซึ่งกระเด็นห่างออกมาที่ขาอ่อนมีรอยถูกรูกระสุนขนาดใหญ่ขนาดหัวแม่มือ...” (Phanthumchinda, n.d., pp. 362-363) ไม่เพียงแต่เครื่องบินขับไล่ของญี่ปุ่นตกที่บางบัวทองเท่านั้น เครื่องบินขับไล่ของฝ่ายสัมพันธมิตรก็ตกที่บางบัวทองเช่นกัน ไพรจัน แสดงรายละเอียดของเหตุการณ์ว่า “เครื่องบินขับไล่ของฝ่ายสัมพันธมิตรพุ่งหนึ่งหลังจาก

กราดยิงที่ตอนเมือง บินผ่านมาทางตลาดบางบัวทอง เครื่องลำหนึ่งลดเพดานบินต่ำลงมาเรื่อย ๆ ในที่สุดก็ร่อนลงกลางท้องนา... นักบินกระโดดออกมาแล้ววิ่งเข้าตงตาล เครื่องบินขับไล่ของฝ่ายสัมพันธมิตรอีกลำตามมา และบินวนอยู่ข้างบนดิ่งลงมายิงเครื่องบินที่จอดแล้วบินตามฝูงไปทางทิศตะวันตก เครื่องบินขับไล่ของฝ่ายสัมพันธมิตรลำที่จอดอยู่ไฟไหม้บางส่วน เวลานั้นสารวัตรอรอด อรอดจินดา กับตำรวจสิบกว่านายรีบรุดไปยังที่ที่เครื่องบินจอดอยู่ โดยมีชาวบ้านตามไปด้วย ตามนักบินเข้าไปในตงตาล นักบินยกปืนพกขึ้นเตรียมสู้ คุณอรอด ตะโกนเป็นภาษาอังกฤษว่าพวกเราเป็นเจ้าหน้าที่คนไทยไม่ใช่ญี่ปุ่น ไม่ใช่ญี่ปุ่น นักบินเสียปืนเข้าซองแล้วเดินเข้ามา จากนั้นพานักบินมาที่สถานีตำรวจ เมื่อมาถึงโรงพักมีการจัดอาหารและเครื่องดื่มเลี้ยงนักบิน ทราบว่าเขาเป็นเรืออากาศเอกชาวแคนาดา ชื่อแมคคินซีส์ อยู่เมืองโตรอนโต รัฐออนตาริโอ บินมาจากฐานทัพที่เมืองอิมพาลอินเดีย ถูกยิงจากภาคพื้นดินจากตอนเมืองหลายนัด จนเครื่องยนต์ขัดต้องร่อนลงมา ในตัวนักบินมีของใช้หลายอย่าง คินนั้นคุณอรอดให้นักบินนอนท้องเรือแท็กซี่และพาตัวไปมอบให้สันติบาลที่กรุงเทพฯ เข้าวันรุ่งขึ้นเจ้าหน้าที่ของกองทัพอากาศไทยมาถอดชิ้นส่วนเครื่องบินขับไล่ชนกลับไป...” (Phanthumchinda, n.d., pp. 364-367) อย่างไรก็ตามมีผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์เครื่องบินขับไล่ของฝ่ายสัมพันธมิตรตกที่บางบัวทองซึ่งได้ให้ข้อมูลที่แตกต่างออกไป กล่าวคือ นายกมล ชาญเลขาข้าราชการสังกัดกระทรวงเกษตร ซึ่งถูกส่งมาปฏิบัติหน้าที่ที่ค่ายพิทักษ์บางบัวทอง นายกมลยังเป็นสมาชิกของขบวนการเสรีไทย ได้บันทึกเหตุการณ์ไว้ว่า “...ผมเป็นผู้ทำการสอบสวนเองในระหว่างเรือแล่นเข้ากรุงเทพฯ ได้ความว่าเป็นนักบินอเมริกันชื่ออับราฮัม แมคคินซีส์ (Abraham Mackincies) อายุ 19 ปี... ผมบอกแกตรง ๆ ว่าเราไม่ต้องการให้แกตกไปอยู่ในมือทหารญี่ปุ่น... ตอนที่อยู่ในคลองบางบัวทองเรานั่งพูดกันอย่างธรรมดา แต่ตอนจะออกแม่น้ำซึ่งอาจมีเรือญี่ปุ่นโดยเฉพาะบริเวณสะพานพระราม 6 มีทหารญี่ปุ่นรักษาการณ์ต้องระวัง ผมเอาเสื้อมวนรอบตัวอับราฮัมแล้วนั่งทับไว้อีกชั้นหนึ่ง ที่แรกตั้งใจจะให้สันติบาลมารับที่ท่าแถวเมื่อนนทเพราะไม่อยากหลุดใต้สะพานพระราม 6 แต่ในที่สุดสันติบาลเป็นผู้บอกให้นำไปส่งที่

ทำศุลกากร... ในที่สุดผมก็พาอัมมรฮัมไปถึงท่าศุลกากรที่บางรัก สันติบาลเอารถมาคอยรับอยู่แล้ว ผมได้ร่ำลาอัมมรฮัมเป็นครั้งสุดท้ายตอนที่ตำรวจจัดให้แกนั่งซ้อนตัวอยู่ในที่ว่างท่าตอนหลังรถยนต์...” (Na Pomphet, 2003, p. 493)

เหตุการณ์เครื่องบินขับไล่ของฝ่ายสัมพันธมิตรตกที่บางบัวทอง ได้แสดงให้เห็นภาพการปฏิบัติงานของขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นซึ่งก็คือ “ขบวนการเสรีไทย” โดยได้รับความร่วมมือจากตำรวจสันติบาล ในภาพรวมการปฏิบัติงานของขบวนการเสรีไทยในประเทศมีการจัดตั้งหน่วยพลพรรคสนับสนุนแผนการของขบวนการตามจังหวัดต่าง ๆ ความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายสัมพันธมิตรกับขบวนการเสรีไทยมีความใกล้ชิด มีการส่งเครื่องบินมาทิ้งอาวุธและยุทธสัมภาระแก่พลพรรคเสรีไทยตามจังหวัดต่าง ๆ มีการรายงานจุดยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่นให้ฝ่ายพันธมิตรทราบ เช่น ที่ตั้งของคลังสรรพาวุธ คลังเชื้อเพลิง ที่ตั้งกองทหารญี่ปุ่น เป็นต้น เพื่อจะได้ส่งเครื่องบินมาโจมตีและทำลาย (Syamananda, 1977, pp. 206-207)

บางบัวทองเป็นพื้นที่ที่สนับสนุนการปฏิบัติการของขบวนการเสรีไทยด้วยเช่นกัน การสร้างสถานที่อพยพสำหรับผู้พลภัยทางอากาศบังหน้าแต่ฉากหลังเป็นการเตรียมสถานที่สำหรับเป็นแหล่งรวมกำลังในการต่อต้านญี่ปุ่น ขบวนการเสรีไทยได้ใช้โรงงานทำอิฐทนไฟ บ.บ.ท. ของนายประสาธ สุขุม ซึ่งตั้งอยู่ปากคลองบางบัวทองเป็นกองบัญชาการ โดยมีนายประสาธ เป็นหัวหน้าขบวนการเสรีไทยสายบางบัวทอง (Boonpook, 2011, p. 37) เสรีไทยสายบางบัวทองได้มีส่วนสนับสนุนการปฏิบัติการต่าง ๆ ของขบวนการเสรีไทยในประเทศ อย่างไรก็ตาม เมื่อสงครามยุติลงบางบัวทองยังคงเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อรัฐบาลไทยและญี่ปุ่นผู้แพ้สงคราม บางบัวทองได้เป็นพื้นที่ตั้งของค่ายกักกันเชลยชาวญี่ปุ่นที่มีชื่อว่า “ค่ายพิทักษ์บางบัวทอง”

5. การควบคุมเชลยญี่ปุ่นในค่ายพิทักษ์บางบัวทอง

ภายหลังจากญี่ปุ่นยอมแพ้แก่ฝ่ายสัมพันธมิตร ในวันที่ 16 สิงหาคม 2488 นายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในพระปรมาภิไธย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ออกประกาศสันติภาพ ซึ่งได้รับความเห็นชอบเป็นเอกฉันท์จากสภาผู้แทนราษฎรว่า การที่ประเทศไทยประกาศสงครามต่อสหรัฐอเมริกาและบริเตนใหญ่ (อังกฤษ) เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2485 นั้น เป็นโมฆะ เพราะขัดต่อรัฐธรรมนูญและความประสงค์ของประชาชนชาวไทย ตลอดทั้งพร้อมที่จะคืนอาณาเขตบางส่วนที่ญี่ปุ่นมอบหมายให้แก่ไทย พิจารณายกเลิกบทกฎหมายที่มีผลเสื่อมผลประโยชน์ของสหรัฐอเมริกา บริเตนใหญ่ และจักรวรรดิบริติช และให้คำมั่นที่จะให้ค่าทดแทนที่เป็นธรรมและความยุติธรรมสำหรับความสูญเสียอันเนื่องมาจากกฎหมายเช่นนั้น (Jayanama, 2006, pp. 368-369)

วันเดียวกันนั้น ญี่ปุ่นเตรียมยุติสงคราม ผู้บัญชาการกองทัพเทราอุจิได้เรียกผู้บัญชาการกองทัพอากาศที่ 7 ผู้บัญชาการกองทัพอากาศ 3 ผู้บัญชาการกองทัพอากาศที่ 10 และหัวหน้าเสนาธิการซึ่งอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของกองทัพอากาศใหญ่ เข้าประชุมที่ศาลัด แสดงท่าทีให้มีการปฏิบัติตามพระบรมราชโองการของสมเด็จพระจักรพรรดิ และมีคำสั่งถึงผู้บัญชาการกองทัพอากาศที่ 18 ผู้บัญชาการกองทัพอากาศประจำประเทศไทย คือ นายพลอาเคโตะ นากามูระให้หยุดการปฏิบัติการสู้รบหลังจากวันที่ 18 สิงหาคม นายพลนากามูระได้เตรียมการในเรื่องต่าง ๆ ก่อนที่กองทัพอังกฤษจะเข้ามาควบคุม โดยดำเนินการเรียกกองกำลังกลับที่ตั้งของตน จัดหาที่พักหลีกเลี่ยงเขตตัวเมือง ที่พักทหารที่ได้ขอยืมมาใช้ให้คืนและลดจำนวนลง กำหนดให้มีการชุมนุมพลครั้งที่ 1 ในเขตเชียงใหม่ ลำปาง นครนายก อุบลราชธานี กรุงเทพฯ นครปฐม บ้านโป่ง (ราชบุรี) กาญจนบุรี และริมเส้นทางรถไฟสายไทย-พม่า และให้สำรวจผู้เสียชีวิต จำนวนผู้ป่วย ให้รวบรวมกระดูกผู้เสียชีวิตมาที่กรุงเทพฯ เอกสารลับต่าง ๆ ให้ทำลายทิ้ง อาวุธยุทโธปกรณ์ให้ตรวจตามบัญชี รักษายุทธปัจจัยอย่างเคร่งครัด ระมัดระวังพวกขโมย และเพิ่มเจ้าหน้าที่ในกรมประสานงานไทย-ญี่ปุ่น ส่วนการเตรียมการเดินทางกลับญี่ปุ่นของกองทัพในสถานการณ์ตอนนั้นเป็นเรื่องเหนือความคิด ชาวญี่ปุ่นต้องอยู่เมืองไทยอีกนาน ให้เตรียมเสบียงอาหารและคิดแผนการที่จะอยู่โดยพึ่งตนเองให้ได้ (Nakamura, 1991, pp. 162-164)

มาเซโอเซ เซโตะ เด็กชายชาวญี่ปุ่นที่พำนักในประเทศไทยเวลานั้นได้บรรยายภาพความอลหม่านในช่วงเวลาสิ้นสุดสงครามว่า “กองกำลังญี่ปุ่นประจำประเทศไทยมีทหารจำนวน 117,750 นาย รวมถึงนายทหารที่กระจัดกระจายตามแนวรบด้านพม่า... ภายใต้การสั่งการของผู้บัญชาการสูงสุดฝ่ายพันธมิตรในเอเชียอาคเนย์ ซึ่งสั่งให้ปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นและจับผู้ต้องสงสัยว่าจะเป็นอาชญากรสงคราม ตั้งแต่วันที่ 2 กันยายน 2488 ที่กรุงเทพฯ มีชาวญี่ปุ่นราว 2,100 คน รวมผู้หญิงและเด็ก 960 คน ถูกกักบริเวณก่อนที่ทหารพันธมิตรจะเข้ามาไม่กี่วัน ราววันที่ 31 สิงหาคม 2488 ชาวญี่ปุ่นเริ่มถูกกักบริเวณ หน้าประตูบ้านมีตำรวจ 2 คน ถือปืนรุ่นเก่ามายืนอยู่ด้วย กลุ่มทหารอังกฤษและออสเตรเลียที่เคยโดนทหารญี่ปุ่นกลั่นแกล้งจะมาละวาทกับครอบครัวชาวญี่ปุ่น พวกแยงกี้ (อเมริกัน) เปลี่ยนจากทหารเป็นโจรในฉับพลันผลักรถตำรวจที่อยู่ออกไป เข้าไปบ้านทิ้งรองเท้า ค้นทั่วบ้าน เอาเงินเอาทอง เอาของที่อยากได้ไปตามชอบใจ” (Seto, 2005, pp. 198-200)

ภายหลังสิ้นสุดสงคราม มีคนย้ายจากพม่าเข้ามาในไทยเพิ่มขึ้น โดยเปลี่ยนฐานะจากทหารมาเป็นพลเรือน รวมแล้วมีพลเรือนชาวญี่ปุ่นในไทยกว่า 5,000 คน สถานการณ์ภายในประเทศโดยทั่วไปมีการใช้กำลังอาวุธ และคดีจี้ปล้นเพิ่มมากขึ้น พลเรือนญี่ปุ่นในประเทศไทยได้รับความเสียหายเป็นจำนวนไม่น้อย มีเหตุการณ์ปะทะระหว่างชาวไทยกับชาวจีนโพ้นทะเล ในหมู่ของชาวจีนโพ้นทะเลด้วยกันมีการลอบสังหารนายตันซิวเม้ง หวังหลี ในวันที่ 16 สิงหาคม 2488 ในช่วงเวลานี้เป็นช่วงเวลาที่ไม่แน่นอน ฝ่ายรัฐบาลไทยได้ใช้มาตรการที่เหมาะสม สถานการณ์จึงกลับคืนสู่ปกติ ในส่วนสถานทูตญี่ปุ่น นับตั้งแต่เอกอัครราชทูตคุมะอิชิ ยามาโมโตะ ไปจนถึงเจ้าหน้าที่ฝ่ายวัฒนธรรมญี่ปุ่น พนักงานของบริษัทไฟฟ้าระหว่างประเทศ รวมจำนวน 296 คน คนเหล่านี้ถูกกักบริเวณอาคารบ้านพัก มีอิสระสามารถเดินออกนอกที่พักได้ (Nakamura, 1991, pp. 202-203) การกักตัวเอกอัครราชทูต และเจ้าหน้าที่สถานทูตมีความผ่อนคลายมากกว่าชาวญี่ปุ่น โดยทั่วไปที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย

รัฐบาลไทยได้ให้การดูแลความปลอดภัยแก่พลเรือนชาวญี่ปุ่นซึ่งถือเป็นเรื่องทางมนุษยธรรมในการพิทักษ์ชีวิตผู้คน อย่างไรก็ตาม รัฐบาลได้ดำเนินการเข้มงวดกับชาวญี่ปุ่นในบางกรณี เช่น การบังคับพระภิกษุชาวญี่ปุ่นชื่อเคียวโงะ ซาซากิ ซึ่งได้อุปสมบทที่วัดราชบุรณราชวรวิหารและจำพรรษาอยู่ที่วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร ลาสิกขาเป็นฆราวาส และควบคุมตัวมาขังกันที่ค่ายพิทักษ์บางบัวทองในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2488 (National Archives of Thailand, สร. 0201.10/165 Box 7) ค่ายพิทักษ์บางบัวทองได้เริ่มใช้เป็นสถานที่กักกันเชลย เมื่อพลเรือนชาวญี่ปุ่นถูกบังคับให้เคลื่อนย้ายออกจากสถานที่พักอาศัยของตน นับตั้งแต่วันที่ 13 กันยายน 2488 โดยทยอยย้ายไปจนถึงเดือนมีนาคม 2489 มีพลเรือนชาวญี่ปุ่นที่ค่ายพิทักษ์บางบัวทอง จำนวน 3,870 คน ค่ายพิทักษ์บางบัวทอง แต่เดิมรัฐบาลไทยสร้างขึ้นเพื่อเป็นที่หลบภัยทางอากาศ โดยก่อสร้างอย่างรีบเร่ง ในช่วงเดือนมีนาคม-เมษายน 2487 ค่ายพิทักษ์บางบัวทองจึงมีสภาพแวดล้อมไม่ค่อยถูกสุขลักษณะ น้ำดื่มมีบ่อน้ำเพียงบ่อเดียวภายในค่าย ต้องใช้พื้นเป็นที่นอน แต่ด้วยการปรับตัวของชาวญี่ปุ่น และความช่วยเหลือของรัฐบาลไทย จึงมีการปรับปรุงสถานที่อยู่บ่อยครั้ง ในที่สุดก็มีที่พักอาศัยที่น่าพอใจได้พอสมควร (Nakamura, 1991, p. 203) ทั้งนี้ รัฐบาลไทยมีอำนาจในการดูแลควบคุมค่ายพิทักษ์บางบัวทองอย่างเต็มที่ โดยมีนายสุขุม มกราริรมย์ ข้าราชการการสังกัดกรมประชาสัมพันธ์เป็นผู้บังคับการค่ายพิทักษ์บางบัวทอง (National Archives of Thailand, สร.0201.10/165 Box 7)

ค่ายพิทักษ์บางบัวทอง ชาวไทยเรียกว่า “ค่ายญี่ปุ่น” ส่วนชาวญี่ปุ่นเรียกว่า “หมู่บ้านคนญี่ปุ่น” ตั้งห่างจากตลาดบางบัวทองไปทางทิศตะวันตก ห่างจากวัดพระแม่สกตสงเคราะห์ประมาณ 2 กิโลเมตร ค่ายพิทักษ์บางบัวทองตั้งอยู่สองฝั่งคลองพระพิมล ประกอบด้วย ค่ายที่ 1 ค่ายที่ 2 และค่ายที่ 3 เมื่อแรกชาวญี่ปุ่นต้องสร้างที่พัก ขุดบ่อน้ำเพื่อใช้เป็นน้ำดื่ม (ภายหลังสร้างเป็นถังเก็บน้ำ) มีการสร้างโรงอาหาร โรงเรียนอนุบาล และอาคารอื่น ๆ ที่จำเป็น ภายหลังมีการก่อสร้างอาคารที่พัก อาคารสำหรับเด็กซึ่งมีตั้งแต่ระดับอนุบาลไปจนถึงเด็กโต

โรงอาหาร ลานกีฬา อาคารทั้งหมดสร้างด้วยไม้ หลังคาและฝาเป็นจาก อาคาร บางหลังเป็นโรงไม้ไผ่ หลังคามุงจาก ริมคลองมีถึงกลมเป็นถึงปูนขนาดใหญ่ ความสูงประมาณ 4 เมตร เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1.5 เมตร ใช้เป็นถังใส่น้ำดื่ม ซึ่งตักน้ำจากคลองพระพิมลเก็บไว้ในถัง สิ่งก่อสร้างดังกล่าว ชาวญี่ปุ่นในค่าย ช่วยกันสร้าง ทางราชการได้จัดหาวัสดุ เช่น ไม้ไผ่และจากสำหรับสร้างอาคาร ในค่าย (Boonpook, 2011, pp. 38-39) ค่ายที่ 1 ถือเป็นค่ายใหญ่ เมื่อเชลยญี่ปุ่น เติ้มค่ายที่ 1 แล้วจะให้มาอยู่ที่ค่ายที่ 2 และมีการสร้างค่ายที่ 3 เพิ่มเติม

สำหรับค่ายที่ 2 เป็นค่ายที่ตั้งอยู่สองฝั่งคลองคือมีคลองพระพิมล คั่นกลาง มาเซโอะ เซโตะ ได้บรรยายสภาพค่ายที่ 2 ไว้ว่า “ริมฝั่งคลองเป็นกระท่อม แบบแถว ทำด้วยไม้ไผ่เรียงรายกันแน่นหนาจนดูคับแคบ ด้านในไปทางตะวันออกมี กระท่อมโดด ๆ จำนวนมากตั้งอยู่เป็นระยะ เรียงรายอย่างเป็นระเบียบ ฝั่งทิศใต้ ขนาดยิ่งเล็ก มีแต่กระท่อมโดด ๆ แต่เจียบ้างเวง ห้องพักเป็นห้องเล็ก ๆ ห้องเดียว นอนในครัวที่คับแคบ ในครัวมีเตาอังโล่เล็ก ๆ หม้อ กระทะ ยางสน และถ้วยชาม เรียงราย ในห้องไม่มีห้องน้ำ ห้องน้ำอยู่บนเนินดินสูง ด้านหลังล้อมด้วยคอก ไม่มี ประตู การไปห้องน้ำต้องเดินด้วยเท้าเปล่าย่น้ำไป” (Seto, 2005, pp. 210-211) ค่ายที่ 2 มีเชลยชาวญี่ปุ่นรวมกัน จำนวน 1,980 คน แต่ละค่ายจะมีผู้ใหญ่บ้าน มีการเลือกกรรมการ เกิดเป็นหมู่บ้านในค่าย มีการออกเงินตราใช้กัน ในค่าย เป็นเงินที่ทำด้วยมือง่าย ๆ โดยใช้กระดาษสีขาวรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ทำเป็น 2 ชนิด คือ ใบละ 1 บาท กับ 5 บาท เพื่อให้ทุกคนได้ใช้อย่างเสรี เงินนี้จะให้กับคนที่ ถูกเกณฑ์ไปช่วยงานส่วนรวม มีการเกณฑ์ผู้ชายไปขุดสระเก็บน้ำขนาดใหญ่ บ่อน้ำ สร้างแท่งกักส่งน้ำ และกลุ่มที่อยู่ริมคลองจะสร้างคันดินเพื่อเดินไปถึงตลิ่งโดยไม่เปียก น้ำ การสร้างสะพานไม้ไผ่พาดเพื่อเดินจากกระท่อมไปยังห้องน้ำได้ (Seto, 2005, p. 216)

วิถีชีวิตของเชลยชาวญี่ปุ่นในค่ายพิทักษ์บางบัวทอง ทุกวันตอนประมาณ 07.00 น. หน้าศูนย์อำนวยการจะมีตลาดเช้า บรรยาการคึกคัก แต่ละกลุ่มจะส่ง ตัวแทนมารับอาหารแจก ชาวญี่ปุ่นจะนำของใส่ตะกร้าใบใหญ่ หาบขึ้นบ่าไปยังกลุ่ม

ของตน อาหารเหล่านี้ทางราชการไทยส่งมาให้โดยจะมีเนื้อหมู เนื้อวัว แดงกวา ผักต่าง ๆ เกือบทุกวัน ส่วนเนื้อไก่ ข้าวสาร เกลือ ถ่าน และยางสน จะแจกให้อาพิทยละครึ่ง สำหรับเชลยที่เป็นผู้ใหญ่มักจะเก็บตัวอยู่ในห้อง มีกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การเล่นหมากล้อม (โกะ) หมากกรุก โพนกระรอก ไฟดอกไม้ ไฟฝรั่ง อ่านหนังสือ ตกปลา ถักนิตติ้ง เป็นต้น มีการเรียนการสอนภาษาต่าง ๆ เช่น ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน ภาษารัสเซีย เป็นต้น ในเวลากลางวันมักมีกิจกรรมสันทนาการและการเล่นกีฬา ทั้งยังมีเทศกาลตามประเพณี เชลยในค่ายได้ร่วมจัดงานเทศกาลปลา มีการแสดงละครบนเวที เชลยชาวญี่ปุ่นยังมีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชาวบางบัวทอง กล่าวคือชาวบ้านได้นำผักผลไม้และอาหารอื่น ๆ ไปจำหน่ายที่ค่ายพิทักษ์บางบัวทอง ชาวบ้านเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ดที่ทำเครื่องปั้นดินเผามีรายได้พิเศษด้วยการนำซีเมนต์จากเตาเผาไปจำหน่ายโดยมีผู้มารับซื้อเพื่อให้เชลยชาวญี่ปุ่นไปใช้น้ำตาลสำหรับซักผ้า

ค่ายพิทักษ์บางบัวทองเป็นสถานที่เปิดกว้าง ไม่มีรั้ว สามารถเข้าออกได้อย่างอิสระทุกทิศทาง บางคนจึงหลบหนีออกจากค่าย นอกจากนี้ยังมีขโมยเขมาลักทรัพย์สิ่งของภายในค่าย ค่ายแต่ละค่ายห่างกันประมาณ 1 กิโลเมตร การควบคุมของค่ายจะเข้มงวดเฉพาะช่วงแรกเท่านั้น ซึ่งเป็นเพียงการเตือนว่า “ห้ามข้ามคลองไปฝั่งตรงข้าม ห้ามเข้าเมือง” ระยะหลังนั้นก็สามารถเข้าออกได้อย่างอิสระ ฝั่งใต้ของคลองตรงข้ามค่ายที่ 1 จะมีกระท่อมปลูกเรียงกันอยู่ 5 หลัง มีตำรวจสหายปืนพลัดเวรยามยืนเฝ้าอยู่ เป็นที่กักตัวชั่วคราวสำหรับสอบสวน “ผู้ต้องสงสัยว่าเป็นอาชญากรสงคราม” โดยทหารพันมิตร ผู้ต้องสงสัยว่าเกี่ยวข้องกับทหารเกือบทุกคนจะถูกเรียกตัวไปสอบสวน (Boonpook, 2011, pp. 39-40, Seto, 2005, pp. 214-222) ทั้งนี้ฝ่ายสัมพันธมิตรพยายามค้นหาอาชญากรสงครามปลอมมากับพลเรือนญี่ปุ่น หากสอบสวนแล้วพบว่ามีส่วนร่วมกับการสงครามจะถูกควบคุมตัวไปเรือนจำบางขวาง เรือนจำแห่งนี้เป็นเรือนจำสำหรับนักโทษอุกฉกรรจ์ หลังสงครามทหารอังกฤษได้เข้ามาดูแลอยู่ระยะหนึ่ง ที่เรือนจำบางขวาง

มีทหาร สารวัตรทหาร นายพลนาการมูระ และทหารกว่า 700 นายถูกคุมขังอยู่ (Seto, 2005, p. 253)

อย่างไรก็ตาม เชลยชาวญี่ปุ่นสามารถใช้ชีวิตได้อย่างเสรีในค่ายพิทักษ์บางบัวทอง ทางราชการได้อนุญาตให้บุคคลภายนอกสามารถเข้าเยี่ยมได้ (Caulfield, 2019, p. 245) การเดินทางระหว่างค่ายเป็นอิสระ แต่ถ้าหากจะไปทำธุระในกรุงเทพฯ ต้องได้รับการอนุญาตเป็นกรณีพิเศษ ความมีอิสระของเชลยชาวญี่ปุ่น พิจารณาได้จากเหตุการณ์หนึ่งในช่วงวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2489 มังงานวัดจัดขึ้นที่วัดละหาร ทางราชการอนุญาตให้เชลยชาวญี่ปุ่นไปเที่ยวงานวัดได้ ชาวญี่ปุ่นจำนวนมากจากค่ายพิทักษ์จึงไปเที่ยวงานวัดละหาร โดยในช่วงเวลากลางวันได้ไปแสดงกีฬาซูโม่ เวลากลางคืนไปแสดงรำพื้นเมือง และยังร่วมรำวงกับชาวบางบัวทอง วัดละหารแห่งนี้ยังมีความสำคัญต่อเชลยชาวญี่ปุ่นที่ถูกกักกันในค่ายพิทักษ์ กล่าวคือ เมื่อมีเชลยเสียชีวิตจะนำศพไปประกอบพิธีกรรมที่วัดละหาร (Seto, 2005, pp. 239-240) ชาวญี่ปุ่นแม้จะพำนักอยู่ที่บางบัวทองในฐานะเชลยสงคราม แต่การเข้าไปมีส่วนร่วมกับประเพณีของชุมชนอธิบายภาพการเป็นส่วนหนึ่งกับชุมชน ชาวบางบัวทองจึงไม่ได้มองว่าชาวญี่ปุ่นเป็นเชลยสงคราม เหตุผลอีกประการหนึ่งที่ชาวบางบัวทองปฏิบัติต่อชาวญี่ปุ่นเป็นอย่างดีอาจมาจากเรื่องเศรษฐกิจ กล่าวคือ บริเวณที่ตั้งค่ายพิทักษ์บางบัวทองนั้นอยู่ไม่ไกลจากตลาดบางบัวทอง ลูกและภรรยาของชาวญี่ปุ่นที่เป็นคนไทยได้ตามมาอาศัยอยู่ที่บางบัวทองโดยเช่าบ้านหรือห้องพัก และเชลยชาวญี่ปุ่นได้รับอนุญาตให้มาที่ตลาดบางบัวทองได้ทุกวันโดยผลัดกันมาเป็นกลุ่ม ส่งผลให้สภาพการค้าขายในบางบัวทองคึกคัก ร้านค้าต่าง ๆ ขายของได้มากขึ้นเนื่องจากชาวญี่ปุ่นมีเงินติดตัวมาเป็นจำนวนมาก (Phanthumchinda, n.d., p. 368)

ในเวลาต่อมาได้มีการผลักดันชาวไต้หวันซึ่งถูกกักกันอยู่ในค่ายพิทักษ์บางบัวทองกลับประเทศโดยได้ดำเนินการอพยพในวันที่ 1 เมษายน 2489 ชาวไต้หวันประมาณ 450 คน ถูกพาไปเรือที่เดินทางมารับที่อำเภอปากเกร็ด มีชาวไต้หวัน 350 คน กลับประเทศ ส่วนอีก 100 คน ประสงค์จะอาศัยอยู่ที่

ประเทศไทยต่อ เช่นเดียวกับชาวญี่ปุ่นบางคนที่ไม่อยากกลับญี่ปุ่น โดยเฉพาะคนที่อยู่ประเทศไทยนาน มีครอบครัวเป็นคนไทยหรือคนที่รักเมืองไทยซึ่งมีความเห็นว่าการที่ญี่ปุ่นประสบภัยสงครามทำให้ญี่ปุ่นมีสภาพความเป็นอยู่ที่แร้นแค้น ขาดแคลนอาหาร อย่างน้อยการอาศัยอยู่ในประเทศไทยยังมีความบริสุทธิ์ในด้านอาหารการกิน สำหรับการผลักดันชาวญี่ปุ่นกลับประเทศได้เกิดขึ้นในเดือนมิถุนายน 2489 โดยก่อนเดินทางกลับ คนที่ไม่มีพาสปอร์ตต้องไปขอทำพาสปอร์ตชั่วคราวจากสถานทูตญี่ปุ่น ชาวญี่ปุ่นที่กลับประเทศมีประมาณ 3,000 คน โดยสามารถนำสัมภาระไปได้คนละหนึ่งชิ้น เงินที่นำไปได้ต้องเป็นเงินเยน ไม่เกิน 1,000 เยน และทุกคนต้องตรวจร่างกายก่อนเดินทาง (Seto, 2005, pp. 241-242, 244) ชาวญี่ปุ่นกลุ่มแรกได้ออกจากค่ายพิทักษ์บางบัวทอง ในวันที่ 10 มิถุนายน 2489 โดยนั่งเรือมาที่ท่าเรือคลองเตย และเข้าไปพักคอยการส่งกลับที่ค่ายนิวลีฟ หรือค่ายชีวิตใหม่ที่ทหารอังกฤษจัดตั้งขึ้น ค่ายนี้ตั้งอยู่ริมท่าเรือใกล้กับโรงฆ่าสัตว์ มีทหารญี่ปุ่นรักษาการณ์ในเวลากลางคืนถึงเช้า และทหารอังกฤษรักษาการณ์เวลากลางวัน ไม่อนุญาตให้บุคคลภายนอกเข้า (Seto, 2005, p. 248, Caulfield, 2019, p. 252) ชาวญี่ปุ่นได้เดินทางกลับประเทศโดยเรือตัดซุบิมารู ออกเดินทางจากเกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี ในวันที่ 15 มิถุนายน 2489 ถึงท่าเรือคาโงชิมะในวันที่ 3 กรกฎาคม 2489 ภายหลังจากชาวญี่ปุ่นกลับประเทศ จำนวนเชลยญี่ปุ่นในค่ายพิทักษ์บางบัวทองเริ่มเบาบางลง เชลยที่อยู่ที่ค่ายที่ 2 และค่ายที่ 3 ได้มารวมกันอยู่ที่ค่ายที่ 1 เชลยบางส่วนถูกนำมากักกันที่โรงพยาบาลทหารบกของญี่ปุ่นก่อนส่งตัวกลับประเทศทั้งหมดในวันที่ 7 สิงหาคม 2489 (Seto, 2005, pp. 249-250, 257) รวมระยะเวลาที่เชลยชาวญี่ปุ่นถูกกักกันอยู่ที่ค่ายพิทักษ์บางบัวทองประมาณ 10 เดือน หลังจากนั้นค่ายพิทักษ์บางบัวทองจึงได้ถูกทิ้งร้าง

อย่างไรก็ตาม ได้มีชาวญี่ปุ่นราว 1,000 คน ประสงค์จะอยู่อาศัยต่อที่ประเทศไทย มีการยื่นหนังสือต่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายพันธมิตรและรัฐบาลไทยเพื่อขออยู่ต่อไป โดยเงื่อนไขรัฐบาลไทยระบุว่า (1) ต้องเป็นผู้ที่เข้าประเทศไทยก่อนเดือนกันยายน 2482 (2) มีลูก ภรรยาอยู่ในเมืองไทย แต่ต้องจดทะเบียนสมรส (3) มีลูก

ภรรยาเป็นคนไทยโดยพฤตินัย และ (4) เป็นผู้ที่รัฐบาลไทยรับรอง ด้วยเงื่อนไขเหล่านั้น ทำให้มีคนที่มีความสมบัติสามารถอยู่อาศัยต่อได้เพียง 365 คน (Seto, 2005, pp. 242-243) ภายหลังจากที่เชลยชาวญี่ปุ่นอพยพออกจากค่ายพิทักษ์บางบัวทองและถูกผลักดันกลับประเทศ ในเวลาต่อมาชาวญี่ปุ่นที่เคยถูกกักกันที่ค่ายพิทักษ์บางบัวทองได้ร่วมกันจัดตั้ง “สมาคมบางบัวทอง” ขึ้นในเดือนกรกฎาคม 2514 เพื่อพบปะกันระหว่างชาวค่ายพิทักษ์บางบัวทองกับชาวบ้านบางบัวทอง (Boonpook, 2011, p. 40) โดยในปัจจุบันไม่ปรากฏข้อมูลการดำเนินกิจกรรมของสมาคมนี้ อย่างไรก็ตามได้ปรากฏหลักฐานที่เป็นสิ่งปลูกสร้างซึ่งเป็นอนุสรณ์แสดงถึงมิตรภาพระหว่างเชลยชาวญี่ปุ่นกับชาวบางบัวทอง กล่าวคือ ในระหว่างที่เชลยชาวญี่ปุ่นถูกกักกันที่ค่ายพิทักษ์บางบัวทองได้ร่วมกันก่อสร้าง “สะพานแดง” (Caulfield, 2019, p. 245) ในปัจจุบันสะพานนี้มีชื่อที่ตั้งขึ้นใหม่ว่า “สะพานไมตรี นฤมิตร” โดยสะพานตั้งอยู่บริเวณด้านหลังวัดละหาร ชาวบ้านบริเวณนั้นได้ใช้สัญจรข้ามคลองบางบัวทอง ในปัจจุบันยังปรากฏหลักฐานแสดงการพำนักอาศัยของเชลยชาวญี่ปุ่นที่ค่ายพิทักษ์บางบัวทอง คือ ถังปูนสำหรับเก็บน้ำที่ตั้งอยู่ภายในที่ดินของเอกชนซึ่งติดกับคลองพระพิมล นอกจากนั้นยังปรากฏชื่อหมู่บ้าน “บ้านค่ายสาม” ตั้งอยู่ที่หมู่ 4 ตำบลพิมลราช อำเภอบางบัวทอง

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศผ่านบทบาทของรัฐบาลไทยจะเห็นได้ว่ารัฐบาลไทยได้ปฏิบัติกับทหาร และพลเรือนชาวญี่ปุ่นภายหลังสิ้นสุดสงครามอย่างเป็นมิตร เหตุการณ์ในวันที่ 18 สิงหาคม 2488 ได้แสดงให้เห็นท่าทีของรัฐบาลไทยที่มีต่อญี่ปุ่น กล่าวคือ นายควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรี ได้เชิญเอกอัครราชทูตยามาโตะ นายพลนาแกมูระ นายทหารระดับสูงซึ่งอยู่ในกรุงเทพฯ และเจ้าหน้าที่สถานทูต ตัวแทนชาวญี่ปุ่นร่วมร้อยคนไปประชุมที่สวนอัมพรเพื่อเลี้ยงอำลา ในงานเลี้ยงนายควง อภัยวงศ์ ได้กล่าวสุนทรพจน์ที่มีความสำคัญว่า รู้สึกเห็นใจอย่างลึกซึ้งในการที่ญี่ปุ่นแพ้สงคราม และหวังอย่างจริงใจว่าจะมีการฟื้นฟูชาติโดยเร็ว นายพลนาแกมูระ ได้บันทึกความรู้สึกหลังจากที่ได้ฟังสุนทรพจน์ของนายควงไว้ว่า “...พวกข้าพเจ้ารับฟังคำกล่าวนั้นด้วยความประทับใจจากส่วน

ลึกของจิตใจ... เรื่องที่ข้าพเจ้ามีความกังวลอยู่ในใจคือชาวไทยจะปฏิบัติต่อชาวญี่ปุ่นอย่างไร วิตกว่าอาจปฏิบัติด้วยท่าทีของคนใจร้ายแบบพลิกหน้ามือเป็นหลังมือ แต่ความเป็นจริงกลับเป็นตรงกันข้าม คือความเห็นใจของชาวไทยต่อทหารญี่ปุ่นนั้นเพิ่มพูนขึ้นทุกวัน... ผู้หญิงชราขายกล้วยไม้ใส่กล้วยให้ในยามของทหารญี่ปุ่นผู้ซึ่งอดโรยในตอนเดินทางกลับจากการถูกเกณฑ์แรงงาน... คนขับรถโดยสารให้ทหารญี่ปุ่นนั่งไปด้วยไม่เก็บค่าโดยสาร...” (Nakamura, 1991, pp. 164-165) ตัวอย่างดังกล่าวทำให้เห็นภาพการปฏิบัติต่อผู้แพ้สงครามด้วยความรู้สึกเป็นมิตรอย่างมีเมตตา ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นเป็นคุณลักษณะสำคัญของชาวไทย ด้วยลักษณะนิสัยดังกล่าวทำให้การผลักดันชาวญี่ปุ่นกลับประเทศเป็นไปด้วยความเรียบร้อย

6. บทสรุป

การยกพลขึ้นบกในดินแดนประเทศไทยของกองทัพญี่ปุ่นในสงครามเอเชียมหาบูรพา วันที่ 8 ธันวาคม 2484 ปีคั่นให้ไทยต้องตัดสินใจให้ความร่วมมือกับญี่ปุ่นในฐานะพันธมิตร ไทยต้องประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรอย่างเป็นทางการในวันที่ 25 มกราคม 2485 อย่างไรก็ตาม เมื่อมองย้อนกลับไปในความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศในช่วงก่อนหน้าสงคราม ไทยกับญี่ปุ่นมีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น ในกรณีพิพาทอินโดจีน การใกล้เคียงของญี่ปุ่นทำให้ไทยได้ดินแดนอินโดจีนของฝรั่งเศสกลับคืนมา การสนับสนุนรัฐบาลไทยดังกล่าวประกอบกับแนวทางการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงไม่อยู่นอกเหนือความคาดหมายหากรัฐบาลไทยตัดสินใจเข้าร่วมกับฝ่ายอักษะ การเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นของไทยส่งผลต่อการขยายอำนาจของญี่ปุ่นในการยึดครองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กองทัพญี่ปุ่นสามารถเคลื่อนทัพได้อย่างราบรื่น โดยใช้ประเทศไทยเป็นฐานในการขนส่งกำลังทหาร อาวุธยุทโธปกรณ์ และแหล่งเสบียง ทั้งยังทำข้อตกลงระหว่างไทย-ญี่ปุ่นเกี่ยวกับการใช้รถไฟ และสร้างทางรถไฟจากหนองปลาตอกไปตามแนวแม่น้ำแควสู่ทันปู้ฮุยต๋นในพม่า การตัดสินใจเข้า

ร่วมกับญี่ปุ่นรัฐบาลไทยคาดหวังว่าญี่ปุ่นจะเป็นฝ่ายชนะสงคราม ในขณะที่คณะราษฎรฝ่ายพลเรือนไม่เห็นด้วยกับนโยบายดังกล่าวจนมีการก่อตั้งขบวนการเสรีไทยขึ้น

การเข้าร่วมกับญี่ปุ่นนอกจากจะส่งผลทำให้สภาพเศรษฐกิจของไทยเลวร้าย ขาดแคลนสินค้าที่จำเป็นต่อประชาชนไทยแล้ว ยังส่งผลต่อความมั่นคงในชีวิต กล่าวคือ ฝ่ายสัมพันธมิตรได้โจมตีทางอากาศโดยทิ้งระเบิดยังจุดยุทธศาสตร์ทั้งที่กรุงเทพฯ ปริมณฑล และต่างจังหวัด จนได้รับความเสียหายต่อชีวิต ทรัพย์สิน รวมถึงการเสียชีวิตของชาวไทย เมื่อการพำนักอยู่ในกรุงเทพฯ ไม่มีความปลอดภัย ประชาชนจึงอพยพไปพื้นที่รอบนอก หนึ่งในพื้นที่ที่อพยพไปพำนักนั้นคือ อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี เนื่องจากใกล้กรุงเทพฯ เดินทางสะดวก บางบัวทองนอกจากเป็นพื้นที่รองรับผู้อพยพแล้วยังเป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากสงครามโดยเฉพาะบริเวณตลาดบางบัวทองมีการทิ้งระเบิด จนต้องมีการสร้างหอสูงติดตั้งไซเรนเพื่อเตือนภัยทางอากาศแก่ชาวบ้าน ความสะดวกในการเดินทางบริเวณนี้ไปด้วยสินค้าเกษตร บางบัวทองจึงดึงดูดไปด้วยผู้คนหลบภัยสงคราม ทั้งยังเป็นที่ตั้งสถานที่อพยพสำหรับหลบภัยทางอากาศ แต่ฉากหลังเป็นสถานที่รวมกำลังต่อต้านญี่ปุ่นในนามเสรีไทยสายบางบัวทอง แม้หลังสงครามยุติลงรัฐบาลไทยได้เลือกสถานที่อพยพสำหรับหลบภัยทางอากาศโดยปรับเปลี่ยนเป็นค่ายกักกันเชลยชาวญี่ปุ่น หรือ ค่ายพิทักษ์บางบัวทอง สำหรับพลเรือนญี่ปุ่นซึ่งถูกกักกันให้พักรวมกันก่อนจะผลักดันกลับประเทศ โดยรัฐบาลไทยเป็นผู้รับผิดชอบ มีอำนาจดูแลอย่างเต็มที่

เชลยชาวญี่ปุ่นในค่ายพิทักษ์บางบัวทองได้รับการดูแลจากรัฐบาลไทย ทั้งการส่งอุปกรณ์ในการก่อสร้าง อาหารในแต่ละวันจะถูกส่งไปตามค่ายซึ่งมีทั้งหมด 3 ค่าย โดยทั้ง 3 ค่ายตั้งอยู่ริมคลองพระพิมล และอยู่ไม่ไกลจากตลาดบางบัวทอง เชลยชาวญี่ปุ่นสามารถใช้ชีวิตได้อย่างอิสระ และได้รับอนุญาตให้ร่วมกิจกรรมทางสังคมกับชุมชนภายนอกได้ ความผูกพันกับชุมชนชาวบ้านบางบัวทองทำให้ชาวญี่ปุ่นได้ร่วมกันสร้างสะพานข้ามคลองบางบัวทองหน้าวัดละหาร ในเวลาต่อมา

ได้มีการผลักดันเชลยชาวญี่ปุ่นกลับประเทศซึ่งดำเนินการแล้วเสร็จในเดือนสิงหาคม 2489 ค่ายพิทักษ์บางบัวทองจึงได้ถูกทิ้งร้างไป อย่างไรก็ตามได้ปรากฏว่ามีพลเรือนชาวญี่ปุ่นที่เคยถูกกักกันที่ค่ายพิทักษ์บางบัวทองจำนวนมากมีความประสงค์จะพำนักอยู่ในประเทศไทยต่อไป ค่ายพิทักษ์บางบัวทองได้เป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัยที่ได้แสดงให้เห็นถึงสถานะภาพของเชลยสงครามที่เป็นพลเรือนชาวญี่ปุ่นก่อนถูกผลักดันกลับประเทศ โดยที่รัฐบาล และประชาชนไทยได้ปฏิบัติกับเชลยชาวญี่ปุ่นในฐานะมิตร ซึ่งส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่นเป็นไปด้วยดีตลอดมา

การกล่าวถึงไทยในบริบทสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงไม่ได้มีเพียงแต่บทบาทของรัฐบาลไทยกับญี่ปุ่น หรือ เรื่องราวบุคคลสำคัญอันเป็นประวัติศาสตร์กระแสหลักเท่านั้น หากยังหมายรวมถึงผู้คน สถานที่ อันสัมพันธ์กับเหตุการณ์ ดังพื้นที่บางบัวทอง ซึ่งเกี่ยวพันกับสงครามทั้งในแง่พื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากสงคราม การเป็นพื้นที่ตั้งของกองบัญชาการเสรีไทย และสถานที่หลบภัยทางอากาศ รวมไปถึงการดำเนินการของรัฐบาลไทยในการสร้างค่ายกักกันเชลยชาวญี่ปุ่น หรือ ค่ายพิทักษ์บางบัวทอง ซึ่งมักไม่ถูกกล่าวถึงในประวัติศาสตร์กระแสหลัก มีแต่เพียงการตัดจบเหตุการณ์สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อญี่ปุ่นประกาศยอมแพ้ แต่ละเลยที่จะพูดถึงเหตุการณ์หลังจากนั้น หรือกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับเชลยชาวญี่ปุ่นที่ตกค้างในเมืองไทย การนำเสนอประเด็นเหล่านี้ จะส่งผลให้สังคมย้าเตือนถึงการเชื่อมโยงประวัติศาสตร์กระแสหลักผ่านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น อีกทั้งการขยายการรับรู้ดังกล่าว จะส่งผลให้เกิดสำนึกในเชิงพื้นที่ในการต่อยอดสู่การเรียนรู้ของชุมชนสังคม หรือแม้กระทั่งการผูกเล่าเรื่องราวให้เป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวของชุมชนผ่านสถานที่อันเป็นมรดกความทรงจำของเหตุการณ์ ตลอดจนการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่น

7. กิตติกรรมประกาศ

แต่ ตูย์ จิรโชคโสภณ อดีตอาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

References

- Baker, C. & Phongpaichit, P. (2017). **A history of Thailand**. (6rd ed.) Bangkok: Matichon. (in Thai)
- Banpuen, Kean. House no.46 village no.3 Pimolrach Sub-district Bang Bua Thong District Nonthaburi Province. **Interview**. June 17, 2021.
- Boonpook, P. (2011). **Bangbuathong stories uncovered**. Bangkok: Amarin printing and publishing. (in Thai)
- Caulfield, G. (2019). **The kingdom within**. Bangkok: Sutthisarn printing. (in Thai)
- Hall, D.E.G. (2014). **A history of South-East Asia**. (3rd ed.) Bangkok: the foundation for the promotion of social sciences and humanities textbooks project. (in Thai)
- Hanchanlash, C. (2018). **As a boat in mid-ocean**. (9rd ed.) Bangkok: SinoPort. (in Thai)
- Jayanama, D. (2006). **Thailand and world war ii**. (4rd ed.) Nonthaburi: Sripanya. (in Thai)
- Chaiching, N. (2020). **Following the rising sun**. (3rd ed.) Bangkok: Matichon. (in Thai)
- Kanokpongchai, S. (ed.). (1982). **Historical events in the Rattanakosin Period**. Bangkok: Muang Boran. (in Thai)

- Kiattisahakul, P. (2011). **The southern railways in the shadow of the rising sun**. Nakhon Pathom: Faculty of Arts Silpakorn University. (in Thai)
- Nakamura, A. (1991). **Buddhist commander: an account of the commander of Japanese forces in Thailand about the second world war**. Bangkok: Thammasat University. (in Thai)
- Na Pomphet, W. (2003). **The freethai legend**. Bangkok: saengdao. (in Thai)
- National Archives of Thailand. (1942). มท.5.12/324 Box 13 “**Ask to pay for the construction cost of an air raid shelter.**” (in Thai)
- National Archives of Thailand. (1945). มท. 0201.21.16/4 Box 1 “**Place of evacuation at Bang Bua Thong District.**” (in Thai)
- National Archives of Thailand. (1946). สร.0201.10/165 Box 7 “**Han Warng monk asking for mercy on Japanese monk, Yarnbae detained.**” (in Thai)
- Numnonda, T. (1978). **Thailand during the second world war**. Bangkok: Duangkamol. (in Thai)
- Phanthumchinda, P. (n.d.). **Ao Senyai Ruammit Ma Chan**. Bangkok: Teerapong Printing. (in Thai)
- Phibunsongkhram, A. (1997). **Field Marshal P. Phibunsongkhram Vol.1**. (2rd ed.) Bangkok: Prikwarn Graphic. (in Thai)
- Prachum Phongsawadan Chabab Kanchanaphisek lem 2. (1999). Bangkok: The Office of Literature and History, The Fine Arts Department. (in Thai)
- Rakpracha, P. (1997). **Me and the free Thai on the Chinese side**. Bangkok: P. Wathin Publications. (in Thai)

- Seto, M. (2005). **The life of Masao Seto**. Bangkok: Seiun (Thailand).
(in Thai)
- Sukmano, P. (2009). **Historical Bangbuathong in pictures**. Bangkok:
Amarin Printing and Publishing. (in Thai)
- Syamananda, R. (1977). **History of Thailand in constitutional regime**.
Bangkok: Thai Watthana Panit. (in Thai)
- Wanliphodom, S. & Songsiri, W. (2018). **Chao Phraya river basin, the
root of Siam**. (3rd ed.) Bangkok: Lek- Prapai Viriyapant
Foundation. (in Thai)
- Wyatt, D.K. (2013). **Thailand: a short history**. Bangkok: The Foundation for
the Promotion of Social Sciences and Humanities Textbooks
Project. (in Thai)